

Антикорупційна програма як основа протидії корупції у фінансовій сфері

Петруняк Є. В.¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2023	Право	342.951

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14950177>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглянуто основні аспекти правового регулювання протидії корупції у фінансовій сфері, що є однією з ключових складових забезпечення економічної безпеки держави. Аналіз чинного законодавства, зокрема, Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, дозволяє стверджувати, що в Україні створено базові правові механізми для боротьби з корупційними проявами, проте їх ефективність значною мірою залежить від належного впровадження та практичного застосування. Проаналізовано проблемні питання, визначені у вказаній програмі, які так чи інакше стосуються фінансової сфери.

Зроблено висновок, що фінансова сфера є однією з найбільш вразливих до корупційних ризиків, зокрема через складність фінансових операцій, значні обсяги грошових потоків та міжнародний характер фінансових ринків. Для мінімізації цих ризиків необхідно вдосконалювати і національне законодавство, і механізми міжнародного співробітництва. Наголошено, що корупція у фінансовій сфері є однією з найбільших загроз для стабільності економіки, довіри громадян до державних інституцій та ефективного функціонування суспільства в цілому. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, коли фінансові потоки стають дедалі складнішими, а можливості для зловживань – більш витонченими. Правове регулювання протидії корупції у фінансовій сфері є важливим елементом забезпечення прозорості, підзвітності та верховенства права в державі.

Акцентовано увагу на тому, що в умовах воєнного стану, протидія корупції набула особливого значення, оскільки граничить з питаннями національної безпеки, збереження суверенітету та незалежності держави. У цьому контексті протидія корупції в фінансовій сфері дає змогу реалізувати найсуттєвіші заходи, що стосуються економічної безпеки та її складової фінансової безпеки. Підкреслено вагомість у протидії корупції в фінансовій сфері таких категорій як «фінансовий контроль», «моніторинг», «превентивна і ризик-орієнтована система».

Ключові слова: корупція, протидія корупції, міжнародні стандарти протидії корупції, фінансовий контроль, фінансова сфера, фінансова політика, фінансова система, антикорупційна програма, моніторинг, превентивна і ризик-орієнтована система.

¹ аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

**Anti-corruption program
as the basis for combating corruption in the financial sector**

Abstract. The article examines the main aspects of legal regulation of combating corruption in the financial sector, which is one of the key components of ensuring the economic security of the state. An analysis of current legislation, in particular, the State Anti-Corruption Program for 2023–2025, allows us to assert that basic legal mechanisms have been created in Ukraine to combat corruption, but their effectiveness largely depends on proper implementation and practical application. The problematic issues identified in the specified program, which in one way or another relate to the financial sector, are analyzed.

It is concluded that the financial sector is one of the most vulnerable to corruption risks, in particular due to the complexity of financial transactions, significant amounts of cash flows and the international nature of financial markets. To minimize these risks, it is necessary to improve both national legislation and mechanisms of international cooperation. It is emphasized that corruption in the financial sector is one of the greatest threats to economic stability, citizens' trust in state institutions and the effective functioning of society as a whole. This problem is becoming particularly relevant in the context of globalization, when financial flows are becoming increasingly complex, and opportunities for abuse are becoming more sophisticated. Legal regulation of combating corruption in the financial sector is an important element of ensuring transparency, accountability and the rule of law in the state.

Attention is focused on the fact that under martial law, combating corruption has acquired special importance, as it borders on issues of national security, preserving the sovereignty and independence of the state. In this context, combating corruption in the financial sector makes it possible to implement the most significant measures related to economic security and its component of financial security. The importance of such categories in combating corruption in the financial sector as «financial control», «monitoring», «preventive and risk-oriented system» is emphasized.

Key words: corruption, anti-corruption, international standards for combating corruption, financial control, financial sphere, financial policy, financial system, anti-corruption program, monitoring, preventive and risk-oriented system.

Вступ

Постановка проблеми. Корупція у фінансовій сфері є однією з найбільших загроз для стабільності економіки, довіри громадян до державних інституцій та ефективного функціонування суспільства в цілому. Ця проблема набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, коли фінансові потоки стають дедалі складнішими, а можливості для зловживань – більш витонченими. Правове регулювання протидії корупції у фінансовій сфері є важливим елементом забезпечення прозорості, підзвітності та верховенства права в державі.

Стан дослідження проблеми. Питання протидії корупції у фінансовій сфері є доволі важливим на сучасному етапі розвитку українського суспільства. Ця тематика викликає доволі значний інтерес у багатьох галузях науки. З-поміж праць юридичного спрямування варто назвати розробки таких вчених як: В. Авер'янов, О. Андрійко, О. Бандурка, А. Берлач, Ю. Битяк, В. Білоус, В. Гаращук, В. Гвоздецький, В. Гіжевський, І. Голосніченко, О. Дрозд, О. Дубинський, В. Заросило, Р. Калюжний, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, М. Мельник, В. Настюк, Є. Невмержицький, О. Остапенко, Є. Скулиш, О. Тильчик, М. Хавронюк, Ю. Шемшученко, І. Шопіна та інші.

Мета статті полягає у розгляді основних підходів до боротьби з корупцією в фінансовій сфері, на основі аналізу міжнародних стандартів та національного законодавства, що дає змогу запропонувати шляхи вдосконалення правового механізму запобігання та протидії корупційним проявам.

Результати

Фінансова сфера є ключовим компонентом, який забезпечує стабільне функціонування економіки та, відповідно, держави. У наукових дослідженнях, присвячених фінансовій сфері держави, часто розглядаються такі категорії, як «фінансова система» та «фінансова політика», що дозволяє глибше зрозуміти її структуру та механізми впливу.

С. Мельник вважає, що до інструментів зовнішньої фінансової політики належать такі елементи: види податків, механізми їх оподаткування та адміністрування, гармонізація податкових систем і податків, угоди щодо уникнення подвійного оподаткування, визначення офшорних зон, податкова звітність, процедури митного оформлення та пост-митного аудиту. Крім того, важливими аспектами є закріплення податкових надходжень за відповідними бюджетами, здійснення контролю та ревізії, регулювання валютних операцій через правила торгівлі валютою, вимоги до обов'язкового продажу валюти, терміни валютних розрахунків, валютні інтервенції, встановлення мінімальних резервів, нормативів капіталу та валютної позиції. До цього переліку також входять облігації зовнішньої позики, механізми гарантування кредитів, інвестицій і боргових зобов'язань; регулювання фондкових операцій, вимоги до капіталу та діяльності небанківських фінансових установ; таргетування інфляції, правила розрахунків і обмеження на вивезення валютних цінностей.

Виходячи з цього, дослідник пропонує розглядати фінансову політику у трьох аспектах:

- 1) як інструмент реалізації управлінської функції держави щодо зовнішнього фінансового сектору в контексті досягнення цілей розвитку національної фінансової системи, включаючи її інтеграцію у світовий фінансовий простір;
- 2) як систему напрямів, методів, важелів та інструментів, за допомогою яких держава впливає на фінансові явища, процеси та механізми у взаємодії між національними та позанаціональними (закордонними й міжнародними) суб'єктами;
- 3) як набір фінансових методів, важелів і інструментів, спрямованих на регулювання відносин між національними та позанаціональними суб'єктами у сферах, що не мають виключно фінансового характеру (адміністративна взаємодія, зовнішньоекономічна діяльність, міграційні процеси, технологічне співробітництво тощо) [1].

Т. Кобзева аналізує структуру фінансової системи України, розглядаючи її через поділ на національні та міжнародні фінанси. На думку дослідниці, до складових національних фінансів належать:

1. Державні фінанси, які включають:
  - Державний бюджет України;
  - Державні позабюджетні фонди;
  - Державний кредит.
2. Регіональні фінанси, що охоплюють:
  - Регіональні бюджети;
  - Регіональні позабюджетні фонди.
3. Місцеві фінанси, до складу яких входять:
  - Місцеві бюджети;
  - Місцеві позабюджетні фонди.
4. Фінанси підприємств, установ та організацій, які поділяються на:
  - Фінанси бюджетних установ;
  - Фінанси суб'єктів господарювання;
  - Фінанси громадських та інших організацій, що не мають статусу бюджетних установ;
  - Фінанси установ і організацій, які провадять некомерційну діяльність.

5. Інші фінанси, що охоплюють такі елементи, як страхування, формування кредитних фондів, фінанси окремих громадян тощо.

До сфери міжнародних фінансів науковець включає:

- а) міжнародний ринок фінансів;
- б) операції з міжнародними валютами;
- в) міжнародні платіжні розрахунки та їх балансування;
- г) іноземні інвестиції;
- д) фінансову допомогу на міжнародному рівні;
- е) цінні папери міжнародного характеру та банківські кредити;
- є) грошові трансфери та інші подібні операції [2, с. 65-67].

У загальному розумінні фінансова сфера охоплює зазначені вище аспекти фінансової політики та фінансів, які включають національні й міжнародні фінанси, що функціонують в економічній системі держави.

У сучасних умовах військової агресії однією з ключових передумов не лише досягнення перемоги, але й збереження державного суверенітету та відновлення територіальної цілісності є забезпечення політичної, економічної та соціальної стабільності в країні. Водночас одним із чинників, що суттєво впливає на реалізацію цих завдань, залишається корупція, яка, на жаль, проникла в різні сфери суспільного життя, зокрема у фінансову. У цьому контексті слушною видається думка В. Біленка, який наголошує на тому, що мінімізація корупції має стати пріоритетним напрямом державної політики та управління. Однак ефективне вирішення проблеми корупції неможливе без розробки якісного антикорупційного законодавства та впровадження дієвих механізмів реалізації його положень [3, с. 242].

Як зазначає Є. Вандін, із розумінням того, що корупція перетворилася не лише на загальнодержавну проблему, а й на чинник, що стримує розвиток усього суспільства, антикорупційна діяльність почала активно впроваджуватися у всіх напрямках та сферах функціонування держави [4, с. 72].

Науковець вважає, що ключовим компонентом механізму правового регулювання є правові норми, які закріплені у нормативно-правових актах різної юридичної сили [4, с. 72].

Отже, для ефективної боротьби з корупцією в Україні необхідно не лише забезпечити наявність відповідної політичної волі, але й створити належну законодавчу базу, яка включатиме комплекс нормативно-правових актів, що регулюють механізми запобігання корупції та встановлюють відповідальність за корупційні правопорушення. Важливим є також формування ефективної системи державних органів, які будуть відповідальні за координацію розробки та впровадження антикорупційної політики, а також реалізацію превентивних заходів і подолання корупційних проявів.

Інституційна система протидії корупції повинна відповідати міжнародним стандартам, зокрема положенням конвенцій ООН і Ради Європи проти корупції, рекомендаціям Групи держав проти корупції (ГРЕКО) та Стамбульського плану дій антикорупційної мережі ОЕСР. Водночас ця система має враховувати особливості національної юридичної системи України та базуватися на передовій світовій практиці [5, с. 88].

Як зазначає Б. М. Головкін, механізм запобігання корупції передбачає інтеграцію міжнародних антикорупційних стандартів у правову систему України, реалізацію державної антикорупційної політики, впровадження антикорупційних ініціатив, міжнародну співпрацю та активну діяльність громадських об'єднань у сфері протидії корупції. Основною метою цього механізму є захист особи, суспільства, держави та бізнесу від корупційних загроз.

Цей механізм включає адаптацію національного законодавства до міжнародних антикорупційних стандартів, застосування положень українського антикорупційного

законодавства уповноваженими суб'єктами, виконання антикорупційних програм і рекомендацій міжнародних організацій, що спеціалізуються на боротьбі з корупцією. У загальному розумінні механізм запобігання корупції є сукупністю засобів, які спрямовані на досягнення конкретного результату у сфері протидії корупції.

Структура зазначеного механізму охоплює такі ключові елементи: визначення цілей і завдань запобігання корупції; окреслення об'єктів запобігання корупції; ідентифікація суб'єктів, залучених до протидії корупції; застосування методів запобігання корупції.

Загальними цілями запобігання корупції є забезпечення захисту інтересів особи, суспільства, держави та бізнесу від корупційних правопорушень, створення умов для прозорого й ефективного державного управління, а також сприяння веденню чесного бізнесу. Особливу увагу приділяється зниженню рівня корупції до соціально прийняттого рівня [6, с. 254].

Необхідно зауважити, що впродовж останніх років Україна активно розвиває законодавчу базу для протидії корупції, зокрема у фінансовій сфері. Основою цієї діяльності є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Цей нормативно-правовий акт визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, регламентує зміст і порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, а також встановлює правила усунення наслідків корупційних правопорушень [7].

Одним із ключових нормативно-правових актів, спрямованих на боротьбу з корупцією у фінансовій сфері, є Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 4 березня 2023 року. Цей документ, ухвалений відповідно до положень вищевказаного Закону, затвердив Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки [8]. Варто підкреслити особливий акцент цього документа, який сфокусований на посиленні заходів фінансового контролю.

У рамках нашого дослідження особливу увагу привертають положення, спрямовані на запобігання корупції в окремих пріоритетних галузях, що мають безпосередній зв'язок із фінансовою сферою. Зокрема, йдеться про такі напрями: «1) державне регулювання економіки; 2) митна справа та оподаткування; 3) державний та приватний сектори економіки; 4) будівництво, земельні відносини та інфраструктура; 5) сектор оборони; 6) охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист» [8].

У сфері державного регулювання економіки чітко окреслюються питання, пов'язані із забезпеченням прозорості та зниженням корупційних ризиків у публічному секторі, що мали б вирішуватися шляхом комплексної цифрової трансформації органів державної влади та місцевого самоврядування. Однак недостатній рівень цифровізації в цій сфері створює значні перешкоди, які негативно впливають на якість надання послуг громадянам і бізнесу. Це, своєю чергою, стає підґрунтям для виникнення потенційних корупційних ризиків.

Ця проблема тісно пов'язана з іншими ключовими аспектами, зокрема: нерівномірним і вибіркоким застосуванням обов'язкових норм до суб'єктів господарювання та проведенням перевірок їх діяльності; незавершеністю переходу від карально-репресивного підходу до системи державного нагляду (контролю), яка базується на принципах превентивності й оцінки ризиків; надмірною дискрецією з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Усі ці фактори створюють додаткові виклики для забезпечення ефективного управління та правопорядку в економічній сфері.

Сфера *митної справи та оподаткування*, на жаль, продовжує залишатися під впливом корупційних ризиків. Основними чинниками, що сприяють виникненню потенційних корупційних проявів у цій галузі, є недостатня прозорість і ефективність

діяльності відповідних органів, надмірна концентрація їх повноважень, а також обмежений рівень економічної свободи для суб'єктів підприємницької діяльності.

Корупцію спричиняє значна кількість чинників, які притаманні і *державному, і приватному секторам економіки*. Зокрема, це стосується неефективності існуючої моделі управління у суб'єктах господарювання державного сектору, відсутності формалізованої політики щодо власності підприємств державної форми власності, а також невпровадження стандартів корпоративного управління ОЕСР у низці стратегічно важливих об'єктів. До цього додається недостатнє формування чітких і прозорих вимог до систем внутрішнього контролю та управління ризиками на підприємствах державної власності. У приватному секторі високий рівень толерування корупції обумовлений численними факторами, що також ускладнює боротьбу з цим явищем.

У сфері *будівництва, земельних відносин та інфраструктури* сьогодні існує значний потенціал для проявів корупційних дій. Одним із ключових чинників, що сприяють корупції, є недостатня прозорість інформації у галузі містобудування та землеустрою, яка залишається фрагментованою та неповною. Крім того, функціонування Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва ще не досягло завершеного стану, що створює додаткові ризики.

Суттєвими факторами, які сприяють виникненню корупції у зазначених сферах, є високий рівень бюрократизації процесів погодження та затвердження документації. Це включає складність процедур і тривалий час їх виконання, що стимулює окремих осіб до використання незаконних методів для прискорення процесу. Додатково, законодавчі колізії та прогалини створюють невизначеність у правозастосуванні, що ускладнює контроль і моніторинг діяльності у цих сферах. Відсутність чіткої та ефективної системи контролю також є одним із ключових аспектів, що підвищують ризик корупційних зловживань. Недостатній рівень координації між державними органами, а також відсутність належного механізму прозорості та підзвітності призводять до зниження ефективності управління у сфері будівництва та земельних відносин. У комплексі ці фактори створюють сприятливе середовище для корупційних практик.

В умовах сучасних викликів, коли держава веде боротьбу за збереження своєї незалежності, суверенітету та територіальної цілісності, *оборонний сектор* набув стратегічного значення для України. У цьому контексті корупційні прояви в оборонній сфері становлять серйозну загрозу, оскільки вони підривають основи державності та знижують ефективність національної безпеки. Основними факторами, що сприяють виникненню корупції в оборонному секторі, є недостатній рівень прозорості, відкритості та конкурентності у процесах здійснення процедур оборонного замовлення. Зокрема, це стосується залучення посередницьких структур, які необґрунтовано збільшують вартість державних контрактів, відсутності ефективного контролю за цільовим використанням бюджетних коштів, а також за якістю продукції, своєчасністю її виготовлення та постачання.

Ці проблеми ускладнюються недостатньою регламентацією процесів закупівель та моніторингу виконання контрактів, що створює сприятливий ґрунт для зловживань. Відсутність дієвих механізмів запобігання корупції в оборонному секторі ставить під загрозу ефективне функціонування всієї системи національної безпеки. Розв'язання цих питань потребує комплексного підходу, який передбачає впровадження сучасних антикорупційних інструментів, посилення прозорості процедур закупівель, забезпечення публічного контролю та відповідальності посадових осіб. Тому, боротьба з корупцією в оборонному секторі є одним із пріоритетних завдань державної політики, реалізація якого сприятиме зміцненню обороноздатності України та підвищенню довіри громадян до державних інституцій.

Корупція не оминула й такі важливі сфери, як *охорона здоров'я, освіта, наука та соціальний захист*. Незважаючи на специфічне призначення кожної з цих сфер, неналежний рівень надання послуг, проблеми з доббором кадрів, недостатня прозорість та відкритість окремих процедур, а також брак ефективного контролю за використанням бюджетних коштів створюють передумови для їх руйнування та підвищеної вразливості до корупційного впливу [8].

Корупціогенні фактори, як зазначає Б. М. Головкін, є системними проблемами, що спричиняють виникнення корупції та сприяють її поширенню. Ці фактори мають інституційний, нормативно-правовий і морально-психологічний характер. На думку науковця, корупціогенні чинники правового регулювання охоплюють окремі положення нормативно-правових актів або сукупність норм законодавства, які можуть створювати умови для вчинення корупційних правопорушень чи правопорушень, пов'язаних із корупцією. Такі фактори містяться як у чинних нормативно-правових актах, так і в їхніх проектах, а їх виявлення здійснюється шляхом проведення антикорупційної експертизи.

Корупціогенні фактори правового регулювання можуть проявлятися у відсутності належного врегулювання суспільних відносин у певних сферах, наявності прогалин у законодавстві, юридичних колізій у нормативно-правових актах, а також нечіткому визначенні функцій, прав, обов'язків і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. До того ж такі фактори можуть включати порушення балансу інтересів сторін або створення надмірних обтяжень для отримувачів публічних послуг, закріплення широких дискреційних повноважень, недосконалість механізмів контролю за реалізацією владних повноважень, а також недоліки у регламентації конкурсних процедур тощо [6, с. 254].

Висновки

Підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що фінансова сфера є однією з найбільш вразливих до корупційних ризиків, зокрема через складність фінансових операцій, значні обсяги грошових потоків та міжнародний характер фінансових ринків. Для мінімізації цих ризиків необхідно вдосконалювати і національне законодавство, і механізми міжнародного співробітництва.

Особливу увагу варто приділити розвитку інституційної спроможності органів, відповідальних за виявлення та розслідування корупційних правопорушень у фінансовій сфері. Важливим кроком є впровадження сучасних технологій моніторингу та аналізу фінансових операцій, що дозволяють виявляти аномалії та потенційні правопорушення. Також доцільно посилити антикорупційну освіту серед працівників фінансових установ, підвищення рівня прозорості їх діяльності та створення умов для ефективного громадського контролю.

Відтак, ефективна протидія корупції у фінансовій сфері можлива лише за умови комплексного підходу, що включає вдосконалення законодавчої бази, зміцнення інституційної спроможності, впровадження новітніх технологій та активну участь громадянського суспільства. Це сприятиме не лише підвищенню довіри до фінансової системи, а й загальному зміцненню правової держави.

Список використаних джерел

1. Мельник С. В. Сутність та складові зовнішньої фінансової політики держави. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5614>

2. Кобзева Т. А. Структура фінансової системи України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2016. Вип. 3. С. 59–68.
3. Біленко В. А. Шляхи удосконалення антикорупційного законодавства в Україні в умовах війни. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 241–245.
4. Вандін Є. Правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні. *National Law Journal: Theory and Practice*. 2016. June. С. 72–76.
5. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 86–93.
6. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
7. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
8. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 220 від 4 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>